

FRA JOZO BENCUN

(1869.-1945.)

Fra Jozo Bencun - rado se potpisivao kao fra Josip Dobroslav Bencunović - jedan je od najosebujnijih likova među hercegovačkim franjevcima u prvoj polovici 20. stoljeća. Djelovao je redovito u najtežim, zabačenim župama Provincije, a jednu je i osnovao i u njoj u dva navrata djelovao punih 20 godina (župa Izbično ponad Širokoga Brijega), boreći se s nedaćama svih vrsta, pa čak i oskudicom temeljnih ljudskih potreba, a s druge je strane bio sklon ispadima, sklon piću, pa pokatkad i neposluhu svojim redovničkim poglavarima. Moglo bi se slobodno reći da je ponekad sličio više na hajduka, ili pustinjaka, barem osobenjaka, nego na uglađenog svećenika, što bi se svakako očekivalo već zbog same službe koju je obnašao - pa makar to bilo i u gruboj i siromašnoj Hercegovini.

Osnovni podatci

Fra Jozo je rođen u Međugorju 26. rujna 1869. od roditelja Mate (Matiše) Bencuna i Père r. Alilović (majka iz Studenaca). Krsno ime bilo mu je Ivan. Krsni kum Valentin Vasilj iz Međugorja, a krstitelj fra Franjo Dobretić Bašadur, župnik župe Gradnići, kojoj je tada pripadalo i Međugorje (nova župa Međugorje osamostalila se od Gradnića 1892. godine).¹

O njegovu djetinjstvu i pučkom školovanju nemamo nikakvih podataka. Moguće je da je koji razred završio kod franjevacu u Gradničima, gdje je pučka škola otvorena 1867., a 1881. godine preuzele su je državne vlasti.² Svakako, u sjemeništu kod

1 Župa Gradnići: Matica krštenih, sv. V, str. 105, br. 412. Otac mu je umro 1909., a majka 1917. godine (Arhiv Provincije: Osobni list, vlastoručno ispunjen 1931. godine).

2 Robert JOLIĆ, *Župa Brotnjo Gradnići*, Tomislavgrad, 2018., str. 372-373.

franjevaca na Širokom Brijegu je od 1882. godine.³ Naime, prema jednom izvještaju Ivan Bencun pohađao je 2. razred kod franjevaca školske godine 1883./84., što znači da je u prvom razredu bio 1882./83. godine. Tada su u pet razreda na Širokom Brijegu bila 22 pitomca. U 3. razredu je bio 1884./85. godine. I te je godine Kustodija imala 22 sjemeništara. Peti razred pohađao je 1887./88. godine. U razredu je bilo 8 učenika. Imali su sljedeće predmete: vjeronauk, latinski jezik, mudroslovlje (filozofija), hrvatski jezik, zemljopis, povijest, aritmetika, geometrija, zoologija, botanika, mineralogija, kaligrafija, glazba. Učitelji su bili: fra Alfons Tichy (aritmetika, geometrija, glazba), fra Dujo Ostojić (zemljopis, povijest, botanika, zoologija), fra Franjo Ćorić (latinski i hrvatski jezik, vjeronauk) i fra Blago Babić (privremeni upravitelj škole i učitelj latinskog i hrvatskog jezika). Ivan je ocijenjen ocjenom "I. reda", što bi bilo dobar, možda vrlo dobar. Na kraju 5. razreda pojedinačne ocjene: vjeronauk 4, latinski jezik 5, hrvatski jezik 3, zemljopis 5, povijest 5, aritmetika 2, geometrija 2, zoologija 4, pjevanje 4, vanjski oblik pismene radnje 4. U 6. razredu (koji je pohađao na Humcu) bio je 1888./89. godine. Ocjene slične. Vjeronauk 3. S njim su bila i dva starija razreda, već obučeni klerici. Ovdje dakako valja stalno imati na umu da sustav školovanja još uvijek nije bio usklađen s državnim školama; u tom smislu Franjevačka klasična gimnazija na Š. Brijegu bit će konačno uređena tek 1918. godine, kad je i stekla pravo javnosti.⁴ Po svršetku 6. razreda Ivan Bencun stupio je 1889. godine u novicijat i postao fra Jozo.

Novicijat na Humcu, zavjeti i svećenički red

Dana 25. rujna 1889. fra Rafo Radoš Šitum, diskret Kustodije, po nalogu kustoda fra Nikole Šimovića, u habit je obukao devetoricu kandidata, među kojima i Ivana - fra Jozu Bencuna. Njegovi kolege bili su fra Alfonzo Ćurić, fra Ante Šola Sladoja, fra Damjan Gadža, fra Stanko Kraljević, fra Križan Galić, fra Klemo Čolak, fra Cvitan Dodig i fra Skender Musa. Osim fra Joze partizani će ubiti i njegove kolege fra Stanka Kraljevića i fra Križana Galića, dok su ostali umrli prirodnom smrću prije 1945. godine. Jedino fra Klemo Čolak nije dospio do svećeništva: preminuo je kao klerik 1891. godine. Meštar u novicijatu bio im je fra Blago Babić Spužević, koji im je u sjemeništu prije toga bio učitelj.⁵

3 U kasnijim sjećanjima navodi se da je Ivan (kasnije fra Jozo) Bencun, dolazeći na Š. Brijeg, imao već 14 ili 15 godina i izgledao kao odrastao čovjek. Dopratio ga je njegov brat, pa su navodno neki profesori mislili da mu je Ivan zapravo - otac (vidi ovdje str. 148, 149, sjećanja fra Lucijana Kordića i ing. Josipa Šaravanje). No, treba biti sumnjičav prema navedenim podatcima, jer je Ivanu bilo 13 godina pri dolasku na Š. Brijeg (redovito su dolazila djeca od 10 ili 11 godina).

4 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 1, str. 78, 81, 86, 88-89, 94, 99, 101, 102, 104.

5 Robert JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, str. 135.

Fra Jozo je prve jednostavne zavjete položio u ruke kustoda fra Nikole Šimovića 25. rujna 1890. na Humcu, a svečane zavjete na Širokom Brijegu 29. rujna 1893. Za svećenika ga je zaređio mostarsko-duvanjski biskup fra Paškal Buconjić u Mostaru 3. prosinca 1893. Mladu misu proslavio je u rodnom Međugorju 8. prosinca 1893.⁶

Bogoslovni studij

Po svršetku novicijata fra Jozo je ostao na Humcu, te s kolegama nastavio školovanje. Riječ je o 7. i 8. razredu gimnazije, što je zapravo odgovaralo 1. i 2. godini filozofskog studija. Tako su godine 1890./91. studenti bogoslovije na Humcu bili fra Tomo Iličić, fra Klemo Čolak, fra Jozo Bencun i fra Leopold (fra Ante) Šola. Ostali su studirali u Italiji i u Austriji.⁷ Bilo je nekih nesporazuma oko toga tko će putovati na studij u inozemstvo, na što su se žalili profesori na Humcu fra Franjo Dobretić Bašadur i fra Blago Babić u dopisu kustodu Kustodije 23. rujna 1891. Prema njihovu dopisu bilo je predviđeno da će na studij u Italiju poći trojica bogoslova: fra Jozo Bencun i fra Ante Šola u Bolognu, a fra Tomo Iličić u Rim. No onda je ispalo da navedena trojka nastavlja studij na Širokom Brijegu. Poslije je bilo određeno da fra Jozo ide u Veneciju na studij, pa je i ta odluka promijenjena. Fra Jozo je studij dovršio u Hercegovini, za razliku od većine koja je studij završila u inozemstvu. U ovome dopisu prvi put se nešto spominje i o fra Jozinu ponašanju. Naime, fra Anđeo Nuić rekao je da je postojala nakana da se fra Jozu istjera iz Reda. Na to dvojica profesora navode: "Ovo ovako fra Angelovo izražjenje dade povod ovomu pismu. Uslied toga nama učiteljim sada nastaje dužnost pred Bogom savjestno izjaviti: / 1. da fra Jozo Bencun nije takovoga ponašanja, radi kojega bi se ne morao, već i mogao iz reda iztjerati pravedno. Dapače tvrdimo, da fra Jozo nije ni sablaznio ni nepopravljiv, već nasuprot učiv, skloniv, povodljiv - docilis i dosta dovoljna redovničkog ponašanja." (...) ⁸ Kasnije će se vidjeti da fra Jozo i nije bio baš poučljiv i da je u nekim stvarima bio nepopravljiv! U njegovu kratkom životopisu prigodom proslave Zlatne mise 1943. godine spominje se pak da je on ipak bio pošao na studij u inozemstvo: "Godine 1891. otišao je na bogoslovne nauke u Veneciju, ali se je radi bolesti morao brzo vratiti kući, gdje je nastavio na Širokom Brijegu bogoslovne nauke."⁹ Nisam potpuno siguran u ispravnost navedene informacije.

6 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 27, br. 241.

7 Arhiv Provincije: Acta capitularia, sv. II, f. 74.

8 Arhiv Provincije: SK, sv. 18, f. 178; P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, str. 119, bilj. 152. Docilis (lat.) - poučljiv.

9 "Naši zlatomisnici", *Kršćanska obitelj*, br. 12/1943., str. 183.

I u Šematizmu Mostarsko-duvanjske biskupije iz 1892. godine navodi se da bogoslovi fra Toma Iličić, fra Leopold (fra Ante) Šola, fra Jozo Bencun i fra Križan Galić uče teologiju u samostanu na Širokom Brijegu.¹⁰ Istodobno su deseterica bila na studiju u Italiji i Austriji.¹¹ Sačuvano je izvješće za navedenu četvoricu u akad. 1893./94. godini. Fra Jozine ocjene u svemu su bile slabe - dovoljne (*sufficiens*): dogmatska teologija, moralna teologija, sveto govorništvo (homiletika), kao i marljivost. Nisu imali povijest Crkve, iako je taj predmet bio predviđen. Uz navedenu četvoricu na Š. Brijegu bili su i fra Dane Ostojić, kao i fra Mile Leko, koji međutim zbog bolesti nije polagao predmete (*infirmus*). Profesori su im bili fra Radoslav Glavaš st. i fra Ljudevit Radoš.¹² Uprava samostana na Širokom Brijegu preporučila je 14. rujna 1893. fra Jozu, fra Križana Galića i fra Alfonza Ćurića za svećane zavjete, a 2. prosinca 1893. fra Jozu i fra Križana za svećeničko ređenje.¹³ Za 1894./95. nisam pronašao nikakav podatak, ali držim da je fra Jozo još uvijek bio na studiju, a ne u pastoralu, makar je već 1893. bio zaređen za svećenika. Tako možemo zaključiti da je fra Jozo bogoslovni studij završio na Širokom Brijegu 1895., upravo one godine kad je u Mostaru otvoren pravi studij filozofije i teologije u franjevačkom samostanu, koji je potrajao sljedećih 50 godina, sve dok Franjevačku bogosloviju 1945. nisu uništili partizani.¹⁴ Upravo kao i fra Jozin život, i živote brojnih drugih franjevaca, svećenika i hrvatskih vojnika i civila. Valja navesti da je upravo u vrijeme fra Jozina studija kustodija hercegovačkih franjevaca 1892. uzdignuta na čast Provincije!

Pastoralni rad

U nastavku najprije taksativno nabrajam fra Jozine pastoralne službe, jer je čitavi svoj svećenički život djelovao isključivo u pastoralu, a potom će biti opširnije riječi o njegovim pojedinim službama:

duhovni pomoćnik u Gradnicima (1895.-1897.),
 duhovni pomoćnik u Konjicu i ujedno kapelan Polja (1897./98.),
 župnik u Drežnici (1898.-1902.),
 župnik u Gorancima (1902./03.),

10 *Schematismus Dioecesium Mendetriensis et Dumnensis itemque Marciano-Tribuniensis pro anno 1892*, Mostar, 1892., str. 71.

11 P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, str. 122-123.

12 Arhiv Provincije: SP, sv. 4, f. 100.

13 Arhiv Provincije: SP, sv. 2, ff. 88, 93-95.

14 Pavao KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, Mostar, 2012.

duhovni pomoćnik na Humcu (1903./04.),
 duhovni pomoćnik na Širokom Brijegu i ujedno kapelan Polja (1904.-1906.),
 duhovni pomoćnik u Rakitnu i ujedno kapelan Polja (1906./07.),
 župnik u Bukovici (1907.-1909.),
 duhovni pomoćnik na Humcu (1909./10.),
 duhovni pomoćnik na Širokom Brijegu (1910./11.),
 župnik u Klobuku (1911.-1913.),
 duhovni pomoćnik na Humcu (1913.-1915.),
 duhovni pomoćnik na Širokom Brijegu (1915.-1917.),
 župnik u novoosnovanoj župi Izbično (1917.-1926.),
 župnik u Gabeli (1926.-1928.),
 ispovjednik i propovjednik na Širokom Brijegu (1928.),
 župnik u Izbičnu (1928.-1939.)
 u mirovini na Širokom Brijegu (1939.-1945.).

Iz navedenoga je vidljivo da je fra Jozo promijenio mnoga mjesta djelovanja i boravka, a u nekima je bio i više puta. Najviše je - punih 20 godina, u dva navrata - proveo u teškoj brdskoj župi Izbično, gradeći sa župljanima župnu kuću, u velikom siromaštvu kakvo je danas nezamislivo bilo gdje u Hercegovini. Kuća je dijelom dovršena do 1923. godine pa se fra Jozo u nju uselio. Dotada je stanovao kod svojih župljana.

Prve župe u kojima je djelovao fra Jozo

Prvi sačuvani dopis u Arhivu Provincije u vrijeme njegova pastoralnoga djelovanja je njegovo pismo provincijalu od 30. ožujka 1896. u kojem donosi detalje o tome kako je iščao nogu. Bio je u Sretnicama, tada selu gradničke župe, gdje je ispovijedao i potom bio na ručku u kući Stipe Rozića. Stao je nezgodno na neki kamen, te iskrenuo nogu i dobio udarac kamena po nozi. Stoga je petnaestak dana morao ležati, ali je potom već počeo lagano hodati i slaviti misu. Bilo se pročulo da je slomio nogu, što je došlo i do provincijala, ali nije nego samo iščao i dobio udarac u cjevanicu.¹⁵

U ljetnoj sezoni sljedeće, 1897., godine fra Jozo je bio s hercegovačkim stočari-
 ma na Poljima (danas ta kapelanija ima sjedište u Masnoj Luci). U tu je svrhu
 10. lipnja 1897. dobio pastoralnu jurisdikciju od vrhbosanskoga nadbiskupa
 Josipa Stadlera, jer je dio kapelanije Polja bio i na prostoru Vrhbosanske nad-
 biskupije.¹⁶

15 Arhiv Provincije: SP, sv. 8, f. 139.

16 Arhiv Provincije: SP, sv. 9, f. 75.

Pravoslavni paroh iz Konjica tužio je fra Jozu 21. travnja 1898. državnim vlastima da je vjenčao jednu pravoslavnu djevojku za katolika, te u svome dopisu naveo brojne laži. O tome je Provincijalat izvijestio konjički župnik fra Blago Babić, navodeći da je fra Jozo optužen jer “smutnju i nered medju riščane stavlja”, te “kako srbsko-mostarsko glasilo ‘Srbski vjestnik’ na fra Jozu već odavno udara”.¹⁷ Na te se optužbe osvrnuo provincijal fra Luka Begić u dopisu sudskim vlastima. Navodi da je navedena optužba dokaz samo parohove mržnje na katoličku vjeru. Taj “štovani paroh” morao bi “znati, da je vjera blago, koje se novcem ne kupuje”. “Ako je pako fra Jozo bilo javno ali privatno pripoviedao da je samo katolička vjera jedina spasonosna, što i ne nieće, tu je vršio samo svoju dužnost, učiniv ono što uči čitavi katolički sviet.”¹⁸ Pa ipak je uskoro fra Jozo premješten iz Konjica. U svome posljednjem pismu iz Konjica, pisanom 21. svibnja 1898., fra Jozo moli provincijala da mu pošalje 150 kruna, kako bi mogao vratiti pozajmljeni novac. Još dodaje: “Ako Vam se tko potuži na me, nemojte držati za certum. Nemo condemnatur nisi audiatur.”¹⁹

Župnik u Drežnici i Gorancima

Od kraja svibnja 1898. fra Jozo je župnik u Drežnici. Drežnica je siromašna župa koja se 1871. godine odcijepila od matične župe Rakitno. Njegov predšasnik bio je fra Bono Šarić, na koga se fra Jozo tužio da mu nije uredno predao inventar. U dopisu od 31. svibnja 1898. navodi detaljno što nema u kući, a trebalo bi biti, te zaključuje: “Ovo sam samo metnuo stvari glavne i brez koji nemogu ovdje stati medju prazne četere zidine pošto mi ništa dao nije od jela i pila van 20 oka mladjega brašna, nešto sira i dvoje brava za suho meso. Pokućstva fali mnogo.”²⁰ U novome dopisu od 7. rujna 1898. fra Jozo se ponovno žalio da mu predšasnik nije predao inventar koji je postojao prema zapisniku iz 1875. godine. U novcu ukupno oko 305 kruna. Moli da bi mu Provincijalat namirio navedeni gubitak. K tome je, uz pomoć naroda, uredio stanje u župnoj kući, te izvana načinio štalu, koja se bila urušila.²¹ O siromaštvu župe i vlastitome govori fra Jozo i u dopisu od 1. srpnja 1899. Javlja, naime, provincijalu da mu je nestalo vina, nema ni novca, a ne zna gdje bi vino i kupio. Stoga moli da mu se pošalje malo vina, “neka imam barem jednu čašu kad se umorim”, a on će uskoro vratiti u grožđu,

17 Dopis od 21. svibnja 1898. (Arhiv Provincije: SP, sv. 12, f. 83).

18 Dopis od 25. svibnja 1898. (Arhiv Provincije: SP, sv. 7, f. 90).

19 Arhiv Provincije: SP, sv. 12, f. 87. (...) “nemojte držati za sigurno. Nikoga se ne optužuje dok ga se ne sasluša” (lat.).

20 Arhiv Provincije: SP, sv. 12, f. 90.

21 Arhiv Provincije: SP, sv. 11, ff. 199-200.

ako treba i dvostruko, jer mu je vinograd dobro rodio.²² U travnju 1900. javlja provincijalu da nije u stanju vratiti dug Provinciji i državi, jer je svakome dužan. Kad je došao, sve je našao u neredu, pa je morao urediti kuću, štalu, vinograd i ogradu, te se tako morao zadužiti.²³ I u još nekoliko dopisa iz 1901. i 1902. fra Jozo se žalio na neimaštinu i dugove, te tražio pozajmice kako bi mogao preživjeti.²⁴

Od promjene osoblja u proljeće 1902. fra Jozo je u novoj brdskoj župi Goranci. Svakako je ta župa bila bogatija od Drežnice, ali je fra Jozo opet imao problema s inventarom i plaćanjem računa. Iz svega proizlazi da se on nije baš dobro snalazio s materijalnim sredstvima i novcem. Tako je u siječnju 1903. pisao provincijalu da on nije dužan platiti 7 tovara vina svoga predšasnika fra Karla Ivankovića, koji se razbolio u Gorancima, te uskoro (krajem listopada 1902.) umro u Zagrebu od sušice,²⁵ jer fra Karlo nije ostavio potpun inventar (bačve naime nisu bile pune nego nagnute, pa je u njima bilo manje vina nego je pisalo). Provincijal mu je naredio da odmah dođe u Mostar, a on se ispričava da je taj dan imao dva bolesnika i da je morao jahati 6 sati do njih i nazad, jer je župa iznimno raštrkana. Doći će čim prije.²⁶ Fra Jozo je bio optužen od nekih župljana da ne želi ispovjediti Marijana, sina Ante Džidića. On je provincijalu odgovorio da je to točno, a razlog je taj što ga je Ante klevetao i o njemu ružno govorio, primjerice da se fra Jozo oženio i druge ružne stvari, koje fra Jozo ne može "od baleka pisati". Fra Jozo ga šalje provincijalu da bi ga ovaj ispitao, pa će ga tek onda ispovjediti.²⁷ Tako je fra Jozo često upadao u sukobe sa svojim župljanima, a vjerojatno potpuno nepotrebno, štoviše čini se da je nerijetko on sam davao povoda za svakojake priče o njemu. Njegov nasljednik fra Ilija Rozić uskoro se tužio provincijalu da je fra Jozo potrošio 800 kruna crkvenog novca. Pita, što će kazati župljanima koji se raspituju, što je s novcem?²⁸ Tako opet nije bilo sreće s fra Jozom i novcem.

U Gorancima je fra Jozo dakle ostao samo godinu dana, te je u proljetnim promjenama 1903. bio premješten za kapelana na Humac. Još je fra Leonardo Radoš, goranački župnik, u listopadu 1911. tražio od uprave Provincije da urgira kod fra Joze Bencuna da vrati dug župi, a da se njega zbog rđave godine oslobodi od duga prema matičnom mostarskom samostanu.²⁹

22 Arhiv Provincije: SP, sv. 15, f. 106.

23 Arhiv Provincije: SP, sv. 16, f. 84.

24 Arhiv Provincije: SP, sv. 16, f. 63; sv. 19, f. 175; sv. 20, f. 179-180.

25 Njegov životopis vidi u: Robert JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevacu*, II. izdanje, str. 166.

26 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, ff. 58-59.

27 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 158.

28 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 96 (dokument nedostaje, ali za nj znamo iz Urudžbenog zapisnika).

29 Arhiv Provincije: SP, sv. 34, f. 247.

Ljetni kapelan Polja

Uskoro po dolasku na Humac s fra Jozom je bilo problema i gvardijan se tužio na njega.³⁰ Na Humcu je ostao samo godinu dana, potom je dvije godine kapelan na Širokom Brijegu i ujedno ljetni kapelan Polja (1904.-1906.), a potom je u Rakitnu godinu dana i opet ljetni kapelan Polja (1906./07.). Čini se da upravo iz toga vremena potječe bilješka o tome kako je fra Jozo pokušao odčepiti ponor Blidinjskoga jezera. O tome je bilješku ostavio arheolog i konzervator Vejsil Ćurčić. Naime, u novije je vrijeme dr. Denis Radoš nepobitno dokazao da jezero nije glacijalnoga nastanka, kako se redovito držalo i pisalo prije toga, nego da je riječ o umjetnom jezeru, koje je nastalo na taj način da su ljudi začepili ponor kojim je voda otjecala, s razloga da bi brojna stoka koja je boravila u blizini imala siguran izvor napajanja u ljetnoj sezoni. Kasnije su austrougarske vlasti dale napraviti čvrstu i sigurnu ustavu kako voda ne bi otjecala, namjesto dotadašnje primitivne brane.³¹ Planištaci koje je početkom 20. stoljeća pohodio Vejsil Ćurčić također su pripovijedali da bi prostor gdje se nalazilo jezero nekoć presušio s proljeća, te da su njihovi predci taj prostor orali. Pripovijedali su također da je fra Jozo Bencun, planišarski kapelan, nastojao odčepiti taj ponor, kako bi planištaci mogli opet orati zemljište ispod jezera koje su nekoć orali; on je dakle namjesto vode za stoku preferirao zemlju za obrađivanje. Od toga na kraju nije bilo ništa, ali su planištaci sa simpatijom promatrali njegov trud, protumačivši ga kao brigu za njihovo dobro. Doduše, ostaje nejasno gdje bi onda napajali svoja stada... Ovako o tome V. Ćurčić:

Fra Jozo Bencun bio je neko vrijeme planišarski župnik i izlazio bi često i na Blidinjsko jezero. Jednoga dana njemu nešto zdune u glavu i on naumi da otvori opet onu provaliju. Jedno cijelo ljeto kopao je on na tom ponoru, ne bi li ga kako bilo otvorio, i oko tog posla strošio sav svoj imetak. Svak je vidio, da on zabadava troši novce, te se na koncu umiješa i sama vlast i zabrani mu i moj ti se Fra Bencun morade kaniti ovog ćoravog posla. I njegove starješine nastojahu da ga sklone i odvrate od daljeg prosipanja, pa su ga radi toga sve to dalje odmicali odanle, a on baš kao za inat opet se vraćao i kopao. Nije druge preostalo već s našim Fra Jozom u manastir na Širokom Brijegu: "u manastiru se pare stiču a ne rastaču" završi ovako gornji zanimljivi događaj Mato Naletilić. Kako bilo da bilo s tim Fra Jozinim kopanjem, jedno je istina, da je bio pošten čovjek i htio svojem narodu da pomogne i da mu bude od koristi. Ondašnji planištaci žale i danas još jako za njim - za svojim dobrim Fra Jozom.³²

30 Vidi o tome str. 144.

31 Denis RADOŠ, "Povijest nastanka Blidinjskoga jezera", *Geoadria*, sv. 1, Zadar, 2017., str. 1-40.

32 Vejsil ĆURČIĆ, "Narodno ribarstvo u Bosni i Hercegovini", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, br. XXVIII (1916.), sv. 3-4, str. 421-422.

Ovaj događaj, o kojem je Ćurčiću pripovijedao planista Mate Naletilić, morao se zbiti upravo u razdoblju do 1904. do 1907. godine, kad je fra Jozo bio kapelan Polja.

Župnik u Bukovici i Klobuku

Fra Jozo je 1907. godine bio imenovan župnikom u Bukovici u Duvanjskom polju, gdje je ostao dvije godine. O njegovu djelovanju u toj župi nisam pronašao gotovo nikakvih podataka. U siječnju 1909. fra Jozo je javio provincijalu da je zemljište oko crkve u Bukovici uknjiženo na crkvu (župu), pa stoga na nj valja plaćati porez. Ako bi se vlasništvo prebacilo na (širokobriješki) samostan, onda se ne bi morao plaćati porez, jer su redovničke zajednice bile izuzete od poreza. Fra Jozo moli starješinstvo Provincije za savjet, kako postupiti.³³ No, ne bi fra Jozo bio on, da je sve s njegovim župnikovanjem moglo proći bez nereda. Naime, on se 1909. godine nije želio povući sa župe i poći u samostan, kamo je bio određen. Stoga je bio suspendiran.³⁴ Tek je početkom listopada 1909. provincijal mogao javiti biskupu da se fra Jozo vratio na Humac, a uprava Provincije je to potvrdila 30. listopada iste godine: fra Jozo je duhovni pomoćnik na Humcu.³⁵

Sljedeće godine (1910./11.) fra Jozo je duhovni pomoćnik na Širokom Brijegu, a potom dvije godine župnik u Klobuku (1911.-1913.). Upravo prije njegova odlaska u Klobuk stigla je pritužba sa Seoskog kotarskog ureda Mostar da je fra Jozo željeznicom prevezio dva mala psa, a da za to nije platio troškove. Dva mjeseca kasnije, 10. srpnja 1911., ponovno je Kotarski ured tražio da uprava Provincije plati navedeni trošak, što je provincijal učinio već sutradan.³⁶ Tako - s fra Jozom nikad na zelenu granu. U međuvremenu je fra Jozo, 23. svibnja 1911., vratio neki pozajmljeni novac od Provincije, te je pitao provincijala može li kod sebe u župnoj kući na stanu i hrani držati jednog učitelja, koji nije imao vlastitoga stana. Piše provincijalu fra Luki Begiću kako je taj učitelj (vjerojatno Hazim Krehić) stanovao i hranio se već kod njegova predšasnika fra Žarka Pehara, te je sada "molio i plakao, da bi[h] ga primio za ovaj misec i deset dana do izpita. To sam učinio bez Vašega dopusta, jer sam se uvjerio, da bi[ste] i Vi dopustili kad bi[ste] vidili kako plaće a još više jedan učitelj a inače poštena duša. Ovo Vam javljam, da mi ne bi[ste] zamjerali i ako što više potrošim i ja radi njega, što inače ne bi[h], to ću više kašnje prištediti kako ćete se sami uvjeriti po točnom prihodu i zaradu."³⁷ Ovdje se opet pokazuje fra Jozina dobra duša, koja je bila spremna pomoći svakome u nevolji.

33 Arhiv Provincije: SP, sv. 29, f. 9.

34 Više o tome vidi ovdje, str. 145-146.

35 Arhiv Provincije: SP, sv. 29, ff. 335, 441.

36 Arhiv Provincije: SP, sv. 33, ff. 287, 289, 290.

37 Arhiv Provincije: SP, sv. 33, f. 328.

Fra Jozin predšasnik fra Žarko Pehar pokrio je župnu kuću u Klobuku kamenim pločama, ali to nije bilo najbolje izvedeno. Stoga je fra Jozo imao nevolja sa stropom u dvjema sobama, te su majstori već radili na popravljanju stropova. Stoga je molio pozajmicu od provincijala na 50 kruna, koje će vratiti do Božića. Fra Jozo je izvijestio biskupa Mišića da je početkom 1913. godine nabavio kip sv. Marka za župu, te jednu zastavu (bandiru). Vjerojatno je to kip koji se još uvijek čuva u kapelici na starome groblju Crkvina u Klobuku. Pred kraj 1912. godine u župi je bilo 3569 župljana (skupa s današnjom župom Šipovača - Vojnići), a fra Jozo također izvješćuje da iz župe brojni već odlaze u Ameriku, a neki od njih "poručuju" i djevojke, koje odlaze za njima. To pak znači da je župnik imao iznimno mnogo posla: tako širok prostor, brojni župljani, a on sam, bez kakvih cesta i prijevoznih sredstava; imao je samo konja. Fra Jozo je početkom 1912. godine blagoslovio novo groblje u klobučkom zaseoku Dabrnja.³⁸

No, nije ni u Klobuku prošlo bez problema i sukoba. Naime, neki su župljani tužili fra Jozu zbog njegovih odluka i ponašanja.³⁹

Po povratku sa župe Klobuk fra Jozo je najprije dvije godine kapelan na Humcu (1913.-1915.), a onda dvije na Širokom Brijegu (1915.-1917.). Upravo su na Š. Brijegu uslijedile nove optužbe na njegovo ponašanje, ovaj put od strane samoga gvardijana.⁴⁰

Izbično - osnutak župe i izgradnja crkvenih objekata

Župa Izbično osnovana je 1917. godine, a prvi je župnik bio upravo fra Jozo Benčun.⁴¹ Ta će župa ostati najuže povezana upravo s njim, jer će fra Jozo u njoj provesti 20 godina svoga života (u dva navrata), sve do konačnoga odlaska u mir i tišinu samostana na Š. Brijegu 1939. godine. Tu je podnio teške muke i neimaštinu, gradio župnu kuću uz puno poteškoća svih vrsta. Danas su crkvene zgrade u toj župi izvanredno lijepo uređene: župna kuća i crkva u Izbičnu, te filijalne crkvice u Gornjoj i Donjoj Britvici. Nažalost, u župi je preostao iznimno malen broj stanovnika. Nekoć je u njoj bilo puno više župljana, jer je u to vrijeme glavni izvor prihoda bilo stočarstvo, a ta je brdska župa gotovo idealna za ispašu. U župi je tako 1926. godine živio 1041 župljanin, 1962. god. 1333 župljana, a danas samo 238 župljana.⁴²

38 Robert JOLIĆ, *Župa sv. Marka u Klobuku*, Tomislavgrad - Ljubuški, 2015., str. 132, 142, 163, 188, 300, 413.

39 Više o tome vidi ovdje, str. 145-146.

40 Više o tome vidi ovdje, str. 146-147.

41 Usp. Franjo MABIĆ, *Izbično (povijest, monografija i kronika župe)*, Izbično, 2008.

42 Robert JOLIĆ, *Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije 2024. godine*, Mostar, 2024., str. 104.

Provincijal je u dopisu od 7. svibnja 1917. naredio samostanu na Širokom Brijegu da dadne fra Jozi Bencunu, prvome imenovanom župniku Izbična, ono što mu je najpotrebnije za život u novoj župi, u kojoj još nije bilo župne kuće ni bilo kakve udobnosti za svećenika.⁴³ Samo koji dan kasnije gvardijan fra Ivo Slišković javio je da samostan nije u stanju dati ništa za inventar fra Jozi za novu župu. Samostan je u oskudici. Ne može dati fra Jozi 100 litara vina, kad ima samo 300-400 litara, što je premalo za samostanske potrebe. Ne može mu dati ni pršut, jer ima samo 10. Ne može dati ni krevet, jer i samostanu manjka barem 10 kreveta. Nema ni kave, jer i u samostanu piju "kavu" od pšenice. Dakle, ne može dati ništa *in rebus* (u materijalu), ali bi mogao nešto u novcu.⁴⁴

Fra Jozo je u župu došao u najteže vrijeme - vrijeme rata. K tome, u Hercegovini, inače siromašnoj, vladala je iznimno velika oskudica, pa su ljudi počeli ljuto gladovati, a 1917. godine već i umirati od gladi. Upravo je to godina u kojoj je fra Didak Buntić, s drugim svećenicima u Hercegovini, i uz pomoć dobrih ljudi u Hrvatskoj, organizirao nekoliko transporta gladne djece iz Hercegovine u Slavoniju i Srijem kako bi ih sačuvao od sigurne smrti od gladi.⁴⁵ U zapadnom dijelu Hercegovine je - prema nepotpunim podacima - u Prvom svjetskom ratu poginulo i stradalo 1180 vojnika, 402 osobe su umrle od gladi, a od španjolske bolesti umrlo je 3179 osoba.⁴⁶ Izbično je - makar iznimno siromašna župa - prošla relativno dobro. Fra Jozo je u dopisu od 29. rujna 1917. pisao ovako:

U ovoj maloj novoj župi od 106 kuća do danas nije se dogodio slučaj smrti usljed velikoga glada. Narod je mnogo trpio a trpi još i sada jer mnogi nisu našli biloga sjemena što bi morali za dođu godinu usijati. Ove godine ljeto je bilo vrlo sušno stoga niti ima kompira niti kupusa a prošle su se godine baš učuvali od smrti mnogi sa kompirom i kupusom te nije izključeno, da će svit mnogo više patiti ako mu se nepreteče u pomoć sa drugi strana.⁴⁷

No, ipak se narod nekako izvukao; jedina ubilježena smrt od gladi bila je u Britvici 15. svibnja 1918., a riječ je o 32-godišnjem Ivanu Soldi. God. 1918. i 1919. od španjolske bolesti preminulo je sedam osoba.⁴⁸

43 Arhiv Provincije: SP, sv. 47, f. 131 (dokument nedostaje, ali za nj znamo iz Urudžbenog zapisnika).

44 Arhiv Provincije: SP, sv. 47, f. 135.

45 Usp. Andrija Nikić, *Godine gladi. Povijesni prikaz spasavanja hercegovačke sirotinje (1916.-1919.)*, Duvno, 1974.

46 Robert JOLIĆ, "Prvi svjetski rat u Hercegovini: žrtve rata, gladi i španjolske bolesti (Podatci za prostor Mostarsko-duvanjske biskupije na temelju sačuvanih matičnih knjiga)", u: *100. obljetnica od zbrinjavanja gladne djece u Hercegovini (1917.-2017.)*, zbornik radova, Mostar, 2020., str. 185-188.

47 Arhiv Provincije: SP, sv. 48, f. 40.

48 R. JOLIĆ, "Prvi svjetski rat u Hercegovini: žrtve rata, gladi i španjolske bolesti", str. 239.

Fra Jozo je imao velikih poteškoća sa župljanima vezano za izgradnju župne kuće. Najveći je problem predstavljalo pitanje lokacije. Naime, bilo je planirano da se župna kuća gradi u sredini župe, a geografsko središte bio je potpuno pusti kraj u blizini Gornje Britvice, kod državne čatrnje na Vlakama, u blizini kojega nije stanovao nitko.⁴⁹ Fra Jozo se opravdano bunio protiv toga, jer je tvrdio da svećenik nije vuk koji bi boravio sam, bez “komšiluka”. K tome, iznimno je teško sagraditi župne objekte u pustinji bez cesta i ljudi u blizini. “Teško je usred sela i mjesta, a kamoli na nekoj vjetrometini koja se naziva središte župe. Fra Jozo je tu pobijedio, ali mu neke stvari nisu nikada zaboravili, čak i petnaest godina kasnije. No, uza sve to fra Jozo Bencun je prva i prava legenda jednako Britvice i Izbična.” Bilo je još nekoliko prijedloga, ali su i oni bili jednako nemogući kao i prethodni. “Onda je odlučio izvor Žabljak i njegova živa voda. Poklonjena je njiva fratra uz sami izvor u Jezeru, ali i zemljište za crkvu i kuću na brežuljku kod Pavkovića kojih 500 m zračne linije južno od izvora. I to je presudilo.”⁵⁰ No, sve je to išlo sporo, presporo; fra Jozo je prvih gotovo šest godina bio bez vlastite kuće i stanovao je u svojim župljana. Štoviše, 1922. godine povukao se sa župe jer župljani nisu željeli graditi župnu kuću za svojega župnika. O tome je biskupu Mišiću pisao provincijal fra Lujo Bubalo 23. lipnja 1922.:

Budući je župa Izbično, podignuta 1917., ukinuta 1922., jer župljani nisu htjeli napraviti župski stan i druge potrebite prostorije, dosadašnji župnik te župe o. fra Jozo Bencun stavljenu je u samostan na Širokom Brijegu. Sada pako isti župljani izjavili su p. o. fr. Stanku Kraljeviću, gvardijanu i nadžupniku na Širokom Brijegu, da će svojski raditi oko podignuća žup[nog] stana, samo da im se dade župnik, koji će radnju nadzirati.

Na usmenu molbu istoga nadžupnika i na temelju usmenoga sporazuma sa Vašom presvijetlosti predlažemo za župnika župe Izbično bivšega župnika iste župe o. fra Jozu Bencuna i molimo da mu podijelite za to potrebno poslanje i vlast.⁵¹

Tako se fra Jozo nakon mjesec-dva vratio u Izbično i započeo sa župljanima izgradnju župnoga stana. Izgradnja je započela 1923. godine. “Župnik se konačno dogovorio sa župljanima oko darivanja zemljišta na sadašnjem mjestu...”⁵²

Evo što je o prvim godinama samostalne župe Izbično i izgradnji prve župne kuće zapisao fra Dominik Mandić u Šematizmu Provincije iz 1933. godine (na latinskom jeziku, ovdje u slobodnom prijevodu):

49 Najstariji pečat nove župe štoviše nosi ime Britvice, ne Izbična! Na njemu je upisano: “Rimokatolički župski ured Britvica.” Preslik donosi: F. MABIĆ, *Izbično (povijest, monografija i kronika župe)*, str. 23.

50 F. MABIĆ, *Izbično (povijest, monografija i kronika župe)*, str. 7.

51 Arhiv Provincije: SP, sv. 58, f. 294. Nadžupnik je isto što i dekan!

52 F. MABIĆ, *Izbično (povijest, monografija i kronika župe)*, str. 14.

Kako bi izišao u susret lakšem i plodnijem duhovnom dobru planinskoga puka, na nagovor presv. i preuzv. biskupa (Alojzija Mišića) i uz suglasnost provincijalnog ministra, p. o. fra Jozo Bencun, pouzdajući se jedino u Boga, hrabar kao pravi misionar, godine 1917. svojevolumeno se preselio u Izbično i ondje kao pravi pastir duhovno napasao stado sebi povjereno; boraveći šest godina pod pokrovom šume, u različitim i svakojakim poteškoćama te obdaren neudobnostima, dok nije - upravo uz suradnju provincijalnog ministra, dobročiniteljā i župljanā - 1923. sagradio zgodnu i udobnu župnu kuću, utrošivši u izgradnju svotu od oko 115.000 dinara. Kuća, iznutra još uvijek potpuno nedovršena, iščekuje bolja vremena za nastavak uređenja. Ova župa treba u svemu i u pojedinome svoje postojanje zahvaliti žrtvama i herojskom pothvatu p. o. fra Jozice Bencuna.⁵³

Izbički župnik fra Jozo Bencun javlja 23. rujna 1923. kako mu je grād nanio veliku štetu; traži od provincijala ili od tajnika Provincije da isposluje kod nadležnih vlasti dozvolu da može po Hercegovini kùpiti milodare, pogotovo u onim župama gdje je nekoć služio. Ako ne bi mogao on osobno, poslao bi Petra Soldu pok. Andrije iz Britvice. Osim njegova imanja stradala je i čitava župa, inače siromašna.⁵⁴ Samo četiri dana kasnije provincijal je uistinu uputio molbu poglavaru Seoskog sreza Mostar da fra Jozo Bencun, župnik u Izbičnu, koji je pretrpio štetu zbog tuče, pokupi milodare po Hercegovini. "Milodarima bi se", navodi provincijal, "dogradio župni stan, kojega je narod ove župe do pod krov bio dotjerao ali sada nemilom tučom oštećen nije više u stanju, da sa gradnjom nastavi."⁵⁵ Iz ovoga spisa saznajemo da župna kuća krajem rujna 1923. još nije bila dovršena niti useljena.

U jednom kasnijem dopisu, s početka 1929. godine, fra Jozo je dostavio detaljnije podatke o izgradnji kuće i darovateljima. On sam je u početku, od dolaska u Izbično 1917., stanovao u svojih župljana: najprije tri i pol godine u kući Stipana Pavkovića, a potom nešto više od dvije godine u Martina Pavkovića. Zemljište za potrebe izgradnje župnih objekata darovali su Izbičani; cijena bi bila oko 15.000 dinara. Temeljni kamen nove župne kuće blagoslovljen je 17. rujna 1922., te je zidanje dovršeno za dva i pol mjeseca i postavljena japija, "ali radi ledova nije cigla postavljena već u polovici juna i odma sam prišao u kuću bez da sam imao vrata ili prozora, samo sam jednu sobu potavario sa bukovim cipanicam. Onđe sam ostao do 1926. god. do promine, te sam premješten u Gabelu." Nisam siguran da se fra Jozo točno sjećao godine; naime, vjerojatnije je da je temeljni kamen postavljen 1923. nego 1922. godine, kako on piše. O darovateljima: župljani su bili "oporezovani" s 27.000 dinara, ali nisu sve isplatili. K tome, "župljani su pripravljalj ka-

53 (Dominik MANDIĆ), *Schematismus almae missionariae provinciae OFM in Hercegovina...*, Sarajevi, 1933., str. 75-76.

54 Arhiv Provincije: SP, sv. 62, f. 182.

55 Arhiv Provincije: SP, sv. 62, f. 173.

men, pržinu, vodu, japiju (grede i merteke) i argetovali majstorim koji su zidali...” Državne su vlasti dodijelile “nešto japije” u vrijednosti od oko 5000 dinara, biskup Mišić darovao je samo 100 dinara, Provincija 1000 dinara, mostarski samostan 625 dinara (zapravo jedan prozor), širokobriješki samostan 875 dinara (zapravo prozor i vrata), fra Jozina rodbina, poznanici i prijatelji 10-12.000 dinara, a on sam utrošio je više od 15.000 dinara, doduše ne u novcu, nego najviše u hrani i piću radnicima. K tome je sagradio i štalu, nešto uz potporu župljana, a i on sam utrošio je 1000 dinara.⁵⁶ Danas je teško shvatljiva bijeda hercegovačkih katolika onoga vremena, a nerijetko i samih njihovih župnika, kakav je zacijelo bio fra Jozo Bencun.

Osim župne kuće i štale fra Jozo je “podigao na otvorenoj visoravni usred župe kapelicu od 16 četvornih metara, koja je služila kao župna crkva sve do godine 1966. Gotovo pedeset godina župljani su se okupljali na misu u toj kapeli i na seoskim grobljima...”⁵⁷ Župnu crkvu sagradio je tek župnik fra Željko Zadro od 1964. do 1966. godine.⁵⁸

U veljači i ožujku 1925. fra Jozo je molio provincijala da bi mu dopustio hodočastiti u Rim u prigodi Svete godine.⁵⁹ Nisam pronašao podatak je li mu molba bila uslišana.

Župnik u Gabeli

Dovršivši župnu kuću, barem ugrubo, fra Jozo je u svibnju 1926. bio premješten u župu Gabela kod Čapljine. Ta je župa osnovana još 1854. godine, odcijepivši se od župe Brotnjo - Gradnići. Odmah po dolasku u Gabelu fra Jozo je molio provincijala da mu se pošalje štola za krštavanje i pohod bolesnicima, jer u crkvi nije bilo nijedne pristojne, kao i kesa za popudbinu, te hrvatski obrednik.⁶⁰ U naprijed navedenom dopisu s početka 1929. godine fra Jozo je naveo i da je u Gabeli popravljao župni stan, te je u tu svrhu utrošio svoga novca 2500 dinara. Ipak, kako nisu bili dovršeni ni najnužniji radovi, a fra Jozi je bilo ukradeno 2000 dinara, molio je Bratovštinu sv. Ante koja mu je pozajmila 2000 dinara te mu postavila pet prozora na kuću.⁶¹ Fra Jozo je 14. kolovoza 1927. pisao biskupu Mišiću da se uredi uzdržavanje župnika ili će se župa morati napustiti.⁶² Čudno, kad

56 Arhiv Provincije: SP, sv. 78, ff. 180-181.

57 V. K., “Blagoslovljeni kruh rodnoga kraja”, *Glas Koncila*, br. 2, od 10. siječnja 1988., str 6; Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, sv. 1, Zagreb, 2007., str. 58.

58 (Ivo BAGARIĆ), *Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije*, Mostar, 1977., str. 84.

59 Arhiv Provincije: SP, sv. 66, ff. 66, 112.

60 Dopis od 18. svibnja 1926. (Arhiv Provincije: SP, sv. 68, f. 330).

61 Arhiv Provincije: SP, sv. 78, f. 180.

62 Arhiv Provincije: SP, sv. 72, f. 177.

se zna da je Gabela bila puno bogatija župa od Izbična - a tu fra Jozo nije tražio premještaj. No, ipak je još više od godinu dana ostao u Gabeli, a zacijelo bi ostao i dulje, da njegov nasljednik u Izbičnu fra Ante Šola nije iznenada umro 12. studenoga 1928.⁶³ Već je sutradan provincijal pisao biskupu i namjesto pokojnoga fra Ante za župnika predložio fra Jozu Bencuna, bivšega župnika.⁶⁴ Biskup Mišić je potvrdio fra Jozu za župnika u Izbičnu 10. prosinca 1928.⁶⁵ Tako se fra Jozo u prosincu 1928. vratio u Izbično i tu ostao sve do kraja svoga aktivnoga svećeničkog života - do 1939. godine.

Njegov nasljednik u Gabeli bio je fra Rafo Prusina. Fra Jozo se 2. siječnja 1929. tužio na njega provincijalu da mu ne dozvoljava u Gabeli pokupiti dugovanja od nekih župljana koji su mu ostali dužni, a obećali su dugove izmiriti. "Vami je poznato, da sam ja dvi godine bio u Gabeli u velikoj oskudici i otišao dužan a u tri godine fra Ciprianove i u 2 moje ima u tepteru duga više od 20.000 D dvadeset hiljada, pa neka to naplaćuje Fr. Rafo, a ne, da otme meni taj neznatni krajcer. / Ako se stvar neuredi ja ću pridati advokatu dužnike."⁶⁶ Uistinu je nevjerojatan taj fra Jozin niz neprestanih dugovanja i potraživanja!

Izbično - drugi put

Po povratku u Izbično fra Jozo je nastavio s radovima na župnoj kući. O tome je pisao provincijalu u dopisu od 11. travnja 1931. Župna kuća dovršena je 1929. godine. Postavljena su petera vrata, četiri prozora, uređena je velika dvorana (koja je valjda služila kao kućna kapelica), te je čitava kuća ožbukana ("navučena meljtom"). Radovi su stajali 10.000 dinara, a najviše su pridonijeli fra Jozini znanci i prijatelji koji su se odselili u Ameriku (7000 dinara), te provincijal fra Dominik Mandić (3000 dinara). Godine 1930. kupljeno je zvono za 8000 dinara, a darovatelji su bili neki župljani i stanovnici "čaršije" Lištica. Zvono je postavljeno na vanjski drveni zvonik, te je odzvanjalo Izbičnom u sljedećim godinama i desetljećima. K tome je na župnu kuću postavljen gromobran: cijena 1300 dinara, platili župljani. Dvije livade u vlasništvu župe su prekopane ("prižegane"), tako da se sada mogu koristiti za usjeve. Radove je platio župnik, uglavnom u hrani i piću župljanima koji su radili, u svemu oko 1500 dinara.⁶⁷

63 Njegov životopis vidi u: Robert JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevacu*, II. izdanje, Mostar, 2023., str. 414.

64 Arhiv Provincije: SP, sv. 75, f. 225.

65 Arhiv Provincije: SP, sv. 75, f. 251.

66 Arhiv Provincije: SP, sv. 78, ff. 12-13. Misli na fra Ciprijana Brkića, njegova predšasnika župnika u Gabeli.

67 Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 137.

Provincijal fra Dominik Mandić bio je posebno naklonjen fra Jozi. Smatrao ga je priprostim fratrom i nastojao mu pomoći. Vidjeli samo naprijed s kojom je empatijom napisao tekst u Šematizmu 1933. o njegovu djelovanju u župi Izbično. Tako je Mandić 5. lipnja 1931. naredio gvardijanu na Širokom Brijegu da fra Jozi Bencunu u Izbičnu na račun Provincije izdaje živežne namirnice (kavu, šećer, rižu, paštu, grah, sol i bijelo brašno do 1 kvintal godišnje).⁶⁸ Krajem kolovoza iste godine provincijal je platio račun za šporet fra Jozi Bencunu u Izbičnu.⁶⁹ Pa ipak je fra Jozo i dalje živio u krajnjem siromaštvu. Tako je u prosincu 1933. molio da mu se dadne odjeća fra Ivana Marinčića, koji je preminuo početkom istoga mjeseca, jer je njegovo sve dotrajalo i ne da se krpiti, iako je on sam dobro naučio krpiti odjeću, a nema ni od čega kupiti.⁷⁰

Fra Jozo je u travnju 1935. tražio premještaj iz Izbična, te je ujedno dao neke naputke za eventualnoga nasljednika. Osobito je zanimljivo da spominje tučnjavu između vjernika, pogotovo u vrijeme svetih misa, točnije po svršetku mise. To je u ondašnjoj Hercegovini bila veoma raširena praksa, protiv koje su se borili i biskupi i svećenici svim silama, ali s malo uspjeha.⁷¹ Štoviše, fra Jozo predlaže da se dolazak novoga župnika uvjetuje sljedećim pogodbama sa župljanima, koji se trebaju obvezati:

1. Da se neće tući, jer narod nesmi ići k S. misi pa šta će him župnik? Već ako je tko nanio kakovu štetu ili uvridu neka ljudi u selu to poravnaju, ako i to neide, neka tuži sudu a ne da sam sudi sa nožem i kamenjem.
2. Da će davati redovinu onim danima kada se naredi, osobito smok, kompir i sjeno. Smok ako se nedonese jednim danom to župnik štetuje. Kompir se prid Božić zakopava u trap pa se mora vas izkupiti kroz jednu sedmicu. Sjeno koji nedonese sa kosnice, on čeka ako priteče ili nikako, a ima hi i brezobrazni pa u zimi umiša ogrizine.⁷²

Eto tako se nekad živjelo... osobito u siromašnim mjestima i župama. No, provincijal nije uvažio fra Jozinu molbu za premještaj pa je u Izbičnu ostao još četiri godine. I preživio unatoč svim pritužbama na župljane. Sljedeće godine fra Jozo se žalio na prijatnje župljana iz Britvice. Naime, Nikola Crnjac iz Britvice poslao je svoju ženu da obavijesti fra Jozu neka sutradan ne dolazi u Britvicu. On je na Križe običavao poći u to selo "učiniti blagosov i nekoliko stari izpoviditi koji nemogu

68 Arhiv Provincije: SP, sv. 91, f. 45.

69 Arhiv Provincije: SP, sv. 92, f. 229.

70 Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 329.

71 O stanju, primjerice, u Brotnju vidi: Robert JOLIĆ, *Župa Krista Kralja u Čitluku. Spomen knjiga prigodom 90. obljetnice uspostave župe (1918/20. – 2010.)*, Čitluk – Tomislavgrad, 2010., str. 175-181.

72 Arhiv Provincije: SP, sv. 107, f. 499.

doći u Izbično ili nikako ili sa mukom”. Nikola je jučer rekao “u brdu” da će poći po misno ruho u Izbično, ali su mu “Liskovčani psovali i rekli mu, ako smiš otići, niti će biti toplo tebi ni njemu”, to jest fra Jozi. Stoga se župnik ne usuđuje poći u Britvicu: “Ja u taku pogibelj nemogu srljati i neka se ovo što prije rješava.” Predlaže da dođe svećenik sa Širokog Brijega.⁷³ Ne znam kako se ovo završilo, ali je činjenica da je fra Jozo nerijetko imao sukoba sa župljanima, u gotovo svim župama u kojima je djelovao.

Provincijal fra Mate Čuturić predložio je 27. listopada 1937. Banskoj upravi u Splitu da se nekim nemoćnim i isluženim fratrima odobri “dodatak na skupoću”, među kojima navodi i fra Jozu Bencuna. Za njega piše: “Usljed teškog i napornog rada po krševitim župama ove Provincije postao je nesposoban za bilo kakvu vanjsku dušobrižničku službu.”⁷⁴ Pa ipak je fra Jozo i nadalje ostao župnikom u Izbičnu. Dana 24. veljače 1939. ponovno je molio da ga se premjesti iz Izbična: “Kako sam Vam već rekao na čistu sridu, da mi nije više moguće u ovom kršu služiti, to eto Vam i pismeno potvrđujem.”⁷⁵ I konačno je provincijal uvažio njegovu želju, te ga na proljetnim promjenama 1939. godine, nakon 20 godina službe u Izbičnu, premjestio u samostan na Š. Brijegu. Za njegova nasljednika imenovan je fra Anđelko Nuić. Fra Jozo je 1. svibnja 1939. pisao provincijalu kako je čuo da župljani župe Goranci, u kojoj je fra Anđelko dotada služio, ne dopuštaju njegov premještaj u Izbično; ako ne može on, fra Jozo moli da dođe fra Damjan Rozić.

Ja sam ove prošle sedmice podizivao grede za zvono, ali još nisam gotov.

Još nisam ništa ni u sanduke stavio, pa mi nije do nedilje ni potriba da župnik dođe.

Tko došao da došao ovdje to je meni isto samo molim, da Provincijal dodje sa župnikom i da me prije obavijesti koji će dan doći, pošto u kući ima samo kruva i cikoriije, te da mogu još koje jaje pripremiti. Samo ima vina.⁷⁶

Naslijedio ga je fra Anđelko Nuić, koji je u Izbičnu ostao dvije godine; i njega je zadesila sudbina njegova predšasnika: obojicu su ubili partizani 1945. godine.⁷⁷

Ovako je zgodno o fra Jozinu djelovanju u Izbičnu zapisao dr. fra Častimir Majić:

U selu Izbičnu, sjeverno od Širokoga Brijega, bio je osnivačem župe sv. Josipa Radnika i njezin dugogodišnji župnik (1917.-1937.) gdje su ga župljani visoko cijenili i s njim zajednički proživljavali teškoće i iskušenja života. U

73 Dopis od 29. svibnja 1935. (Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 259).

74 Arhiv Provincije: SP, sv. 121, f. 103.

75 Arhiv Provincije: SP, sv. 126, f. 252.

76 Arhiv Provincije: SP, sv.127, f. 235.

77 Fra Anđelkov životopis vidi u: R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, II. izdanje, str. 306-307.

tome bespuću hercegovačkih brda, u blizini surih planina Čvrsnice i Čabulje, morao se u pastvi teško probijati kroz neprohodne gudure surovoga planinskog kamenjara. Ali junački se borio s prirodnim vrletima gazeći po njima u franjevačkome grubom habitu. Osobno siromašan dijelio je životnu sudbinu s još siromašnijim župljanima. Ovi tjelesno i životno snažni brđani očeličili su ga u životu da je uz njihovu pomoć mogao izdržati sve kušnje tih zloslutnih vremena. Hrabrila ga je duboka vjera ovih hercegovačkih gorštaka koji su u tim vrletnim planinskim prostorima hrabro odolijevali svim burama i olujama tih krvavih vremena povijesti.⁷⁸

Ostatak svoga života fra Jozo je proveo u samostanu na Š. Brijegu. Službeno je umirovljen 16. prosinca 1937.,⁷⁹ a na Brijegu je od 1939. godine. Pred partizanima se u veljači 1945. povukao u Mostar, gdje su ga pronašli partizani i ubili sa šestoricom subrača, među kojima je bio i provincijal dr. fra Leo Petrović

Fra Jozino zdravlje

Fra Jozo je imao nekih problema sa zdravljem, o čemu ima dosta vijesti u Arhivu Provincije. Prva vijest potječe iz veljači 1900., kad je fra Jozo tražio dozvolu od provincijala da može poći u Sarajevo na pregled radi zdravstvenih razloga. Kao razlog navodi "jaku kucavicu srca", što mu "od nekoliko vrimeana neda gotov ni sata spavati po cielu noć". Liječnici u Mostaru su mu rekli da nije opasno, ali je njemu smetalo osobito što nije mogao normalno spavati.⁸⁰

Njegov je najveći zdravstveni problem bila reuma, zbog čega je više puta boravio u toplicama, u raznim mjestima. Tako je 19. srpnja 1912. molio provincijal da zbog bolesti može otići u toplice na Ilidžu kod Sarajeva. Navodi da već odavno ima reumatizam, što potvrđuje i liječnik dr. Frano Bulat, koji izjavljuje "da je Fra Jozo Bencun, župnik u Klobuku, izčaošio desni lakat unazad desetak dana. Pošto isti boluje već odavna i od reumatizma zglobova bilo bi umjestno, da se barem osam dana okupa u kupalištu Ilidža, što bi mu bilo od velike koristi u obim slučajevima".⁸¹ Četiri godine kasnije provincijal mu je, 2. rujna 1916., dopustio da može poći u toplice u Slatinu.⁸² I kasnije mu je često provincijal davao dopuštenje da može otići na liječenje u toplice na Ilidžu.⁸³ U lipnju 1931. provincijal je dopustio fra Jozi da može otići

78 Častimir MAJIĆ, *U nebo zagledani*, str. 27-28. Fra Jozo je u Izbičnu ostao do 1939. (a ne 1937., kako piše fra Č. Majić), a u međuvremenu je dvije godine bio odsutan iz Izbična (1926.-1928.), kad je bio župnik u Gabeli.

79 Arhiv Provincije: Osobnik, vlastoručno ispunjen 18. travnja 1944.

80 Arhiv Provincije: SP, sv. 16, f. 103.

81 Arhiv Provincije: SP, sv. 37, ff. 490-491.

82 Arhiv Provincije: SP, sv. 45, f. 300.

83 Dopisi od 24. kolovoza 1918., 17. rujna 1919. (Arhiv Provincije: SP, sv. 50, f. 395; sv. 52, f. 117).

u toplice u Split, a isto je to fra Jozo tražio i za sljedeću, 1932. godinu. K tome traži i novac za putovanje i boravak u toplicama, jer sam nema dovoljno sredstava za to.⁸⁴ U srpnju 1935. obavijestio je provincijala da ne može doći na duhovne vježbe. Naveo je sljedeći razloga: “Nešto me ujelo na ružno mjesto. Koža se uzsvrabila i ogulila. Kasnije sam išao nad bonika pa se pozledilo mjesto, te niti mogu pješice a niti jahati.”⁸⁵ Dvije godine kasnije, u srpnju 1937., javio je opet da ne može doći na duhovne vježbe. Razlog je taj što je pokisao i dobio groznicu. Piše: “Kod mene je uvijek šutnja i razmišljanje, ali bi rado došao, da se malko sa braćom proveselim, ali eto dogodila se mala nezgoda. Na 4/7 bio sam sa pučkom misom na Orugi. Vidio sam, da će me kiša ujtiti, ali sam opet mislio: E pa to je ljeto. Kiša me hujtila i pokisao. Eto ovo je već sedmi dan, da oko 11 sati dodje mi vrućica i drži do mraka.”⁸⁶

U srpnju 1939. hercegovački je provincijal molio fra Karla Nolu, gvardijana u Splitu (Dobri), da primi na izvjesno vrijeme fra Jozu Bencuna na liječenje, te je istodobno dao dozvolu fra Jozi da pođe u Split. Dozvolu je tražio sami fra Jozo. Navodi također da mu oči suze, te moli da mu se oficij zamijeni s Te Deum, koji zna napamet.⁸⁷ Bilo mu je tada već 70 godina.

U kolovozu 1940. bio je na liječenju u toplicama u Kiseljaku, te je provincijalu poslao trošak za liječenje, a u srpnju 1941. dobio je dopuštenje da može poći u Varaždinske toplice.⁸⁸

Krajem svibnja 1944. fra Jozo je pisao provincijalu moleći da ga razriješi dužnosti samostanskog diskreta, kako stoji u Tabuli (rasporedu osoblja). Provincijal fra Leo Petrović odgovorio mu je 3. lipnja 1944. da je to pogrešno napisano i razriješio ga je dužnosti. Želi da mu “dobrota Božja podari čelično zdravlje i dug život”.⁸⁹ Obadvojicu će skupa ubiti partizani samo pola godine kasnije, 14. veljače 1945. u Mostaru!

Fra Jozino ponašanje i česte pritužbe na njega

Upravo je nevjerojatan niz pritužaba na fra Jozino ponašanje. Na nj su se često žalili župljani, ali i gvardijani i drugi franjevci. Jednom je došlo čak dotle da je trebao biti otpušten iz Provincije. Njegova pomalo divlja narav očitovala se na

84 Arhiv Provincije: SP, sv. 91, f. 106; sv. 96, f. 422.

85 Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 361.

86 Arhiv Provincije: SP, sv. 119, f. 453.

87 Arhiv Provincije: SP, sv. 127, ff. 166, 185, 194-195.

88 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 116; sv. 133 (dokument poslan fra Jozi; za nj znamo iz Urudžbenog zapisnika).

89 Arhiv Provincije: SP, sv. 143, ff. 93-94.

razne načine: trajnim neredom u računima, o čemu je naprijed bilo riječi, svađama sa župljanima, pijanstvom, neposluhom... U nastavku će biti riječi o tome, na temelju građe sačuvane u Arhivu Provincije. S druge je strane fra Jozo uglavnom bio omiljen među pukom, a imao je simpatija i među svećenstvom. Bio je pravi narodni svećenik, ne odveć školovan, prilično nepismen, neuredan, ali zauzet za svoj narod, Crkvu i Provinciju. Možda se i ne bi trebalo odveć čuditi njegovu ponašanje znajući u kakvim je redovito teškim prilikama, nerijetko siromaštvu, živio i služio svome napaćenom narodu. Bio je prilično nepismen, o čemu rječito svjedoče i njegov rukopis i pravopis. No, čini se da to njemu nije nimalo smetalo.

Provincijal fra Luka Begić zabranio je 9. veljače 1899. župniku u Drežnici fra Jozi Bencunu pod svetu poslušnost kroz pokladne dane ići izvan župe. Na Čistu srijedu treba doći na duhovne vježbe u samostan. No, fra Jozo nije poslušao, pa je provincijal 12. ožujka od njega tražio pojašnjenje. Fra Jozo je na to odgovorio 16. ožujka: dopis da ne smije ići na Š. Brijeg dobio je prekasno jer su poklade već bile prošle; na duhovne vježbe nije mogao doći jer je imao bolesnika na Vrdima, kao i već najavljen nedjeljnu misu u istome mjestu. Nadalje odgovara da nije prekršio ni zapovijed uprave Provincije od 7. rujna prošle godine, prema kojoj nitko od svećenika nije smio prelaziti u "treću" župu bez dopuštenja provincijalova. Naime, piše fra Jozo, župe Drežnica i Š. Brijeg graniče negdje u planini, pa su dakle susjedne župe, tako on nije išao u "treću" župu, nego u susjednu!⁹⁰ Vjerojatno su ovakva domišljanja izluđivala provincijale! No, nije dugo prošlo, a fra Jozu je optužio sami biskup Paškal Buconjić. Tužio se na njega da na dulje vrijeme izbiva izvan župe i boravi u drugoj župi, te da buni župljane Blagaja protiv župnika don Frane Milićevića, a samoga sebe preporučuje za novoga župnika.⁹¹ Već prije toga, 1900. godine, biskup i provincijal pokrenuli su istragu protiv fra Joze, ali izvorni dokumenti nisu sačuvani.⁹²

Po premještaju fra Jozinu na Humac na njega se žalio gvardijan fra Anđeo Nuić optužujući ga da se "skita", te je tražio jednog pravog kapelana za župu Humac.⁹³ Isti je gvardijan 18. svibnja 1903. javio da je fra Jozo na svoju ruku otišao u planinu (kapelanija Polja), te traži da mu starješinstvo pošalje kapelana jer od staraca nema pomoći.⁹⁴ Fra Anđeo se iste godine žalio da se ne može više boraviti s fra Jozom, pa će ga zato poslati Starješinstvu u Mostar.⁹⁵

90 Arhiv Provincije: SP, sv. 14, ff. 9, 25; sv. 15, ff. 24-25.

91 Arhiv Provincije: SP, sv. 19, f. 77.

92 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 7 (za dokument znamo samo na temelju Urudžbenog zapisnika).

93 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 66 (za dokument znamo samo na temelju Urudžbenog zapisnika).

94 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 74.

95 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 104 (za dokument znamo samo na temelju Urudžbenog zapisnika).

Provincijal fra Augustin Zubac u dopisu od 15. listopada 1904. dao je zadnju opomenu fra Jozi, uz prijetnju, ako se ne popravi da će ga istjerati iz Reda. Zabranjuje mu, zbog sablažnjiva ponašanja i sustavnog odbijanja da se popravi: da ne smije ulaziti u klerikat, da ne smije zalaziti u krčme, da ne smije izlaziti izvan samostanskoga kruga bez izričite gvardijanove dozvole.⁹⁶

Po premještaju sa župe Bukovica u svibnju 1909. fra Jozo je molio provincijala da ga ne šalje u samostan na Humac jer mu je ostalo dosta dugova. Molba mu je odbijena i naređeno mu je da odmah ide na određeno mjesto.⁹⁷ No, ta se odredba o premještaju dala na zlo. Naime, fra Jozo je odbio poslušnost i ustrajao u svojoj odluci da neće na Humac. Provincijal fra Ambro Miletić javio se 19. svibnja 1909. dopisom s generalnog kapitula u Perugiji te, uz ostalo, pitao: “Jeda Bencuna?” Fra Jozo je na svoju ruku boravio kod župnika u Rošku Polju, te mu je uprava Provincije 28. lipnja 1909. javila, ako u roku od osam dana ne dođe na Humac, kamo je određen, da će biti suspendiran. No, on se nije pokorio. Stoga je Provincijalat 8. srpnja javio fra Augustinu Matiću, nadžupniku u Županjcu, da je fra Jozo Bencun suspendiran, te da to objavi svim župnicima u dekanatu. Starješinstvo je 31. kolovoza poslalo treću opomenu fra Jozi da se pokori i ide na određeno mu mjesto, inače će biti isključen iz Provincije. Namjesto da poslušna, fra Jozo se na svoju ruku uputio u Crnu Goru. Uprava Provincije mu na to 9. rujna šalje treću opomenu. Istodobno provincijal piše Generalnoj upravi Reda da fra Jozino ponašanje nije nimalo uzorno. Pa ipak se na kraju pokorio, pa je provincijal 5. listopada mogao javiti biskupu Buconjiću da se fra Jozo vratio na Humac. Krajem istoga mjeseca javljeno je biskupu da se fra Jozo smirio i da djeluje kao duhovni pomoćnik na Humcu.⁹⁸ Tako je završila ta fra Jozina neslavna epopeja, u kojoj je stigao čak do Crne Gore, gdje je planirao nastaviti svoje svećeničko djelovanje, ali se na kraju ipak opametio i poslušao odredbu uprave Provincije da pođe na Humac za duhovnog pomoćnika.

No, čini se da nije zadugo potrajalo. Naime, na izvanrednoj sjednici definitorija održanoj 23. travnja 1910. donesen je zaključak da se pošalje treća opomena fra Jozi, ukoliko ne poslušna.⁹⁹ No, nije jasno je li riječ o aferi od prošle godine ili o nekom novom neposluhu. Svakako, nisam pronašao detalje o čemu je bila riječ.

U travnju 1912., dok je bio župnik u Klobuku, župljani Blaž i Jozo Ćutuk, u ime svoje i drugih župljana, tužili su župnika fra Jozu Ordinarijatu tražeći njegov pre-

96 Arhiv Provincije: SP, sv. 21, f. 198.

97 Arhiv Provincije: SP, sv. 29, f. 199.

98 Arhiv Provincije: SP, sv. 30, f. 165; sv. 29, ff. 215, 109-110 (dokument nedostaje), 229, 267 (nedostaje), 283 (nedostaje), 29, 283, 284, 335, 441 (za dokumente koji nedostaju znamo iz Uredžbenog zapisnika).

99 Arhiv Provincije: SP, sv. 31, f. 224.

mještaj iz župe. Navode da je njegovo ponašanje od samoga dolaska prije godinu bilo neuredno, te mole da im ga se "skine s vrata". Vjernici od fra Joze s oltara nisu čuli riječ Božju, a djeca su ostala bez vjeronauka. Namjesto toga čuju se gusle i der-njava pijanih ljudi koji s njim piju, tako da se cijela župa na to zgraža. K tome se fra Jozo miješa u čisto seoske poslove. Na njih s oltara grmi kao da su volovi i prijeti im; "grmi s oltara daće dvocijevkom upolju u bijat naše nevine poljare." Žene nazi-va ružnim riječima, te sve ono što su u njihovo srce zasadili njegovi predšasnici on "iz srca čupa nama težacima". S onima s kojima pije posjekao je stabla na groblju u Vojničima, koja su posadili njegovi predšasnici. Traže novoga svećenika za svoju župu.¹⁰⁰ Istodobno je provincijalu pisao i Ivan Petrović, glavar Klobuka, tužeći fra Jozu da je prijetio poljarima puškom da ne smiju braniti ispašu ovcama u polju, iako je u polju bilo zasijano žito. Istodobno je i sam uzeo od nekoga komad zemlje u polju, kao i 30 ovaca te najavio da će puškom braniti ispašu u polju, ako bi to poljari priječili. Neki poljari su zbog toga otkazali svoju službu zato što ne smiju ići u polje "jerbo se baš uvidja, da je spomenuti župnik uvijek pjan ili je izludijo mo-globise dogoditi pa da će na ljude i pucati". Moli da se fra Jozo premjesti sa župe.¹⁰¹

Fra Jozo je uskoro odgovorio na optužbe, ali čini se ne na naprijed navedene, nego ne neke druge, te je izjavio da nije dopustio da glavar sela bude kum na nekom krštenju, jer je psovač i ne ispovijeda se, pa su dijete krstili u župi Vitini. Traži da se pošalje neki svećenik koji bi ispitao optužbe i našao da su lažne. K tome je 18 župljana 29. travnja 1912. potpisalo dopis u kojem se fra Jozu brani od optužbi. Navode kako su oni koji su tužili fra Jozu isto činili i s bivšim župnicima. Razlog što je glavar tužio fra Jozu je u tome što mu je on prigovorio jer psuje Boga i Gos-pu, a trebao bi kao glavar biti uzor ostalima seljanima. Što se tiče Blaža Čutuka, njegov je otac znao iz puške pucati u oltar (vanjski): "kakav otac takav i sin." Tu-žitelji se pred ljudima hvale, da oni mogu u svako doba promijeniti župnika, "ako neće upravljati po njihovoj volji". I oni traže da se pošalje izaslanik koji će ispitati čitavi slučaj.¹⁰² Danas je dakako teško utvrditi što je prava istina, ali je izvjesno da je fra Jozo imao čudne, nerijetko ekstravagantne nastupe i davao povoda za neredu u župama u kojima je djelovao.

O tome najbolje svjedoči njegovo ponašanje u samostanu; takav jedan primjer donosimo s kraja 1915. godine, kad je na njega teške optužbe iznio širokobriješki gvardijan fra Bazilije Senjak. Gvardijan se 18. studenoga 1915. žalio na njega kako neće da preda milostinju koju je za samostan kùpio u duvanjskom kraju, što je kao kapelan na Š. Brijegu bio dužan, te da je za taj novac u Županju kupio konja i opet ga prodao. Na taj način je izravno prekršio zavjet siromaštva, po kojem fra-

100 Arhiv Provincije: SP, sv. 37, ff. 242-243.

101 Arhiv Provincije: SP, sv. 38, f. 38.

102 Arhiv Provincije: SP, sv. 37, ff. 238-239, 240-241.

njevac pojedinac ne smije imati vlastite imovine. Gvardijan mu je uskoro strogo zabranio da se ne smije udaljavati iz samostana bez njegova dopuštenja. Istodobno je pisao provincijalu iznoseći na fra Jozu teške optužbe: da drži novac na banci, da se opija po “mehanama”, te je “prije 10 dana u večer kasno došao napit i u konverzaciji psovao dušu, sveca i magarcem nazvao tko zapovijeda momcima i tko upravlja ovim samostanom”. Navodi potom svjedoke. K tome je u više navrata išao na razne strane bez dopuštenja gvardijanova, a sada hoće u Klobuk jer tamo ima neku zemlju, što je zabranjeno imati jednom redovniku jer se kosi sa zavjetom siromaštva. Fra Jozo je odgovorio na optužbe: nije se kasno vratio, ali jest bio malo “ugrijan” i jest rekao neke ružne riječi; jest u igri (šaha?) govorio “dušu mu”, “sveca mu”, ali ne zna je li rabio riječ j... Novce drži na banci, ali oni nisu na njegovu imenu, nego na samostanu. Riječ je o novcu koji gvardijan nije htio primiti. Putovao je izvan župe Humac po poslu ili zbog bolesti. U Klobuk je išao da bi prodao kupus s njive koju je iznajmio od jednoga župljanina na 5 godina dok je tamo bio župnik. Sutradan je gvardijan odgovorio na fra Jozin dopis: istina je što je pisao o pijanstvu i psovanju; dopušta da se fra Jozo ne sjeća svojih ružnih riječi o gvardijanu i vikaru, kao i psovki, jer je bio pijan. Istina je i da drži novac u banci, iako na to nema pravo. Također je istina da je putovao bez dopuštenja na razne strane, štoviše jednom na konju bez potkove, tako da mu je krv curila, pa se ni sada ne može potkovati. Stoga gvardijan ne da više konja fra Jozi.¹⁰³

Desetak godina kasnije (kolovoz 1926.) provincijal je fra Jozu, sada župnika u Gabeli, pitao, je li se to opet počeo opijati?¹⁰⁴ Štoviše, jedna se smiješna scena vezana za fra Jozu i piće priča do danas među fratrима, makar nije zabilježena u arhivskoj građi. Naime, kad je fra Jozo već kao starac bio u mirovini na Š. Brijegu, provincijal je zvao telefonom gvardijana na Š. Brijeg. Telefon je bio velika novost u to vrijeme, pa fra Jozo nije baš točno znao kako taj stroj funkcionira. Kako je on prolazio hodnikom, provincijal je tražio gvardijana da mu ga dadne na telefon. Na pitanje, pije li opet, fra Jozo je u čudu pitao: “Mnogopoštovani, zar se to čuje do Mostara!?” To “čuje” bilo je u smislu: osjetili se zadah pića (preko žica) sve do u Mostar?¹⁰⁵

Sjećanja širokobrijeških đaka na fra Jozu

Fra Jozo nije bio profesor na Š. Brijegu, niti je 1993., kad je fra Jozo Zovko organizirao simpozije o pobijenim fratrима na Š. Brijegu, moglo biti živih njegovih

103 Arhiv Provincije: SP, sv. 40, ff. 278, 282-283; sv. 44, ff. 152, 303, 304 (neki su dokumenti, očito, pogrešno složeni).

104 Arhiv Provincije: SP, sv. 69, f. 98 (za dokument znamo iz Urudžbenog zapisnika).

105 Nešto drukčiju verziju iznijeli su u svojim sjećanjima negdanji đaci širokobriješke gimnazije fra Marko i fra Vinko Dragičević (vidi ovdje str. 149).

kolega iz gimnazije na Š. Brijegu, ali su ga se neki bivši širokobriješki đaci ipak prisjetili, bilo kao župnika u Izbičnu, koji bi ih rado primio i počastio, makar krajnje siromašan, kad bi išli na šetnju tim krajevima, bilo kao umirovljenika na Š. Brijegu od 1939. do 1945. godine. Ovdje donosimo neka takva sjećanja,¹⁰⁶ iz kojih je očito da fra Jozu pamte kao dobroćudna i pomalo čudna starinskoga fratra, ponešto nastrana.

Fra Berislav Mikulić: S njim nikad nisam razgovarao, ali svi smo ga đaci voljeli i željeli smo da dođe u naše društvo. Bio je komičan, raspoložen, veseo. Volio je pjevati pučko Evandjelje. (...). Volio je da mu netko dođe kući. Znam da smo jedanput s pok. fra Marijanom [Zupcem, profesorom] otišli njemu kući [u Izbično]. Tada je bio izvan sebe od dragosti. Što je god imao i što je god mogao nabaviti, on je to nabavio da bi nas počastio. Kada smo polazili kući, od nas se rastajao gotovo sa suzama. Njegovo je pjevanje bilo pomalo neobično i đaci bi ga ponekad oponašali. Nekada bi đaci zapjevali ono što bi on pjevao, a njega tu ne bi bilo. Onda bi fratri znali govoriti: "Kao da se fra Jozo vratio", a nema ga među njima. Đaci su ga voljeli, a i on je volio đake. Kao fratar nikada nije ništa činio da bi se netko sablaznio.

Fra Vinko Dragičević: Uz ovo rečeno, samo bih još dodao da je bilo prilično grube vanjštine i glasa. Često je bio hajdučki nastrojen, ali prema nama đacima bio je kao majka. Volio bi doći među nas i tada bi ostao do poslije devet sati, kad bi nas meštar potjerao da idemo spavati. Tada bi se on zastidio, kao da je prešao granicu. Pričao bi nam tada ono što je nas zanimalo. Za sve njegove u Međugorju mogao bih reći da su bili kao hajduci, ali su bili jako prikladni. (...). A što se tiče pobožnosti, ne znam, jer nisam bio mnogo s njim. Ali kad bi fratri imali duhovne vježbe ili nešto zbog čega bi dolazili, on bi na nasipu kruničao. Vidi se krunica, i to dobra krunica. Ali nosio bi je na pasu, a pola bi držao u ruci i molio. Dugo bi molio i šetao.

Fra Hadrijan Sivrić: Sjećam ga se kao fratra staroga kova. Osobito ga se sjećam iz vremena kad je bio u Izbičnu. Tada bi nas đake iz sjemeništa pozivao da dođemo k njemu na izlet. (...).

Fra Lucijan Kordić: Imao sam dojam da je to jedan izraziti hercegovački seljak sa seljačkim vladanjem i pobožnošću. Pričali su za nj da je bio kasno zvanje i da je bio tako krupan i velik da su pitali: "Gdje mu je mali?" On je rekao da nema maloga, već da je on došao da ga prime.

Fra Ferdo Vlašić: Ja sam ga dobro poznavao. Dolazio bi češće na Brijeg i među fratrima bi uvijek bila radost kad bi on dolazio. Znao je pričati zanimljivo. S nama đacima nije puno pričao, ali kad sam god imao priliku slušati ga, smijao sam se. Pobuđivao je smijeh. Možda on nije imao toliko

106 *Svjedočanstva o ubijenoj gimnaziji*, prir. J. Zovko i I. Šarac, Mostar, 2024., str. 56-61.

duhovite priče, koliko sam način pričanja. Čitavo vrijeme bio je župnik u Izbičnu, dok sam ja tu bio đak. Čuo sam da je on uveo svakodnevnu euharistijsku pobožnost tako da je ona njegova kapelica u ono doba svako jutro bila puna. Kažu da je i otprije bio običaj da se tu pastiri rano dignu, odu na misu i onda idu čuvati blago. Ja mislim da je i dan danas tamo ostala ta pobožnost da se svaki dan ide na sv. misu.

Fra Umberto Lončar: Sjećam ga se vrlo dobro. I kad je bio ovdje u samostanu, fratri su ga svi voljeli. On je unosio neku radost među fratre i s njim su se šalili. Sjećam se jedanput nakon ručka, fra Marko Dragičević je uzeo one kosti što su ostale fratrima i stavio ih pred fra Jozu te rekao: “Vidi, koliko je fra Jozo pojeo!” On kaže: “Ma psi kosti jedu, a ljudi ne jedu.” Tome smo se smijali. Jedanput smo išli k njemu na izlet. On je imao neki ćup i u njemu je držao duhan, koji smo mu krali. Kad je on to opazio, zagalamio je što krademo i dao nam je da pušimo. (...).

Fra Marko Dragičević: O njemu ima jako puno dosjetaka. Samo njegovo telefoniranje u Mostar, a i svaki njegov dan bio je zanimljiv. Ali ja bih o njemu kao o pastoralcu. Kada je osnovao župu u Izbičnu 1917., tada je bilo svašta i puno bi se moglo reći, ali važno je to da je on na sedam dana prije prikupio pastire i slavio misu. To se zvala “čobanska” misa. I do dana današnjega ostao je običaj u Izbičnu da se dođe na ranu misu. Za mojih pet godina, koliko sam bio u Izbičnu, samo je dva puta bilo da ih je bilo manje od dvadeset. Za fra Jozina vremena misa je bila u 5 sati. Vi stariji znate, a meni je pričao pok. fra Mladen Barbarić, da je on bio napravio jedan katekizam i napisao gore: “Fra Jozo Bencunović.” Kaže mi fra Mladen da je to bilo tako lijepo i dobro. On je inače bio priprost čovjek, bez nekih velikih zahtjeva. Naš jedan obični seljak, ali pobožan i osebujan.

Fra Vinko Dragičević: Jedanput je bio malo zalutao kao hajduk u Crnu Goru, jer je bio donekle hajdučki nastrojen. Znao je malo popiti. Nekada bi “br-zojavljivao” u Mostar i onda bi mu provincijal rekao: “Pa bolan nemoj!”, a on bi rekao: “Pa zar se i kroz žicu čuje!?” (...).

Dipl. ing. Josip Šaravanja: Jozo Bencun je kasno došao na Široki Brijeg kao đak. Došao je s bratom u narodnoj nošnji, s revolverom i s nožem, sve potpuno kao u hajduka. Direktor Gimnazije ga je pitao: “Koji od vas je đak, ti ili brat? Obadvojica ste naoružani do zuba.” Jer to je bilo tursko vrijeme. Bilo mu je 14-15 godina. Već su to bili momci. On je ostao takav, ali od takva jednog poludivljeg seljaka razvio se svećenik i fratar. No, uvijek je u svom ponašanju ostao vjeran u svojoj tradiciji. Tako je on u župama bacao kamena s ramena nakon mise s momcima. I njega je zbilja i s te strane puk volio, kao narodnog svećenika tribuna. Kad je došao na Široki Brijeg, bio je u mirovini. Mi ga se sjećamo kao đaci. On je uvijek sjedio na čatrnji i pio vino. Burmut je, jasno, trošio. Ili je imao velike hvale za gvardijana koji mu je donio litru vina ili ga je kudilo što mu nije donio, jer samo je gledao kako bi mu mogao uzeti ključ da sam

ode u podrum. Gvardijan mu je davao da pije, ali, jasno, u umjerenim količinama. Ostao je cijenjen u narodu, jer se znao približiti narodu. On je potpuno isto osjećao kao taj narod i ostao je uz narod posvećen svojoj vjeri. Bez obzira što se tako ponašao, on je bio dobar župni svećenik i svoju dužnost obnašao je na posve zadovoljavajući način. Nosio je glas narodnog svećenika. (...).

Dr. Frane Jelavić: Ima jedna dosjetka o njemu. On je bio jednostavan, nije bio učen. Fra Martin [Sopta], kao filozof, pravio je na njegov račun šale, malo da ga pita o Kantu. A on mu je rekao: "Ajde ti meni Djelo ružarija reci malo." Fra Martin se čudio te išao dalje to proučavati, učiti, kad ga je ovaj zafrknuo s tim. (...).

N. N. (?): Ja se sjećam fra Joze da su uvijek fratri bili oko njega i da je pričao šale. Znam da je bio veseljak.

N. N. (?): Znam, pričali su, voljeli su ga klerici. A navodno da je on sjedio tamo kod vrata i dogovorili su se, kako je on volio popiti malo više od drugih, da mu stave u juhu dosta soli, a on njima: "Majku li vam vašu!" Dakle, bio je jako vesele naravi.

Poneki podatak o fra Jozi zabilježen je i u kronici širokobriješke gimnazije. Tako je zapisano da su 16. svibnja 1931. učenici 7. razreda išli na izlet pod vodstvom profesora fra Vojislava Mikulića i dr. fra Marijana Zubca "dolinom Ugrovače do više Britvice. Navratili se u Izbično u župnika fra Joze Bencuna, navečer natrag na Brijeg."¹⁰⁷ Takvih je izleta zacijelo bilo u više navrata.

Posljednje godine života i ubojstvo

U Arhivu Provincije nema posebnih vijesti o fra Jozinu boravku na Širokom Brijegu od 1939. do 1945. godine. Vrijedno je svakako navesti da je svoju Zlatnu misu proslavio u rodnom Međugorju 8. prosinca 1943. O tome je izvijestila franjevačka *Kršćanska obitelj* iz Mostara. U isto je vrijeme svoju Zlatnu misu proslavio i fra Križan Galić u rodnoj Gorici. Obojica će uskoro biti ubijena. Osobito se spominje fra Jozino djelovanje u Izbičnu: "Godine 1917. fra Jozo je došao u Izbično 'na ledinu', da osniva novu župu. Više godina morao je stanovati u seljačkoj kući. Uz velike žrtve i samopriegor uspjelo mu je sazidati župski stan i kapelicu. Što župa Izbično ima, od fra Jozina rada i nastojanja ima." Zaključak: "Pedeset godina fra Jozina misništva znači 50 godina neumornog rada, samopriegora i žrtava. Uvijek je bio poslušan, dobar i revan u svojoj službi. Fra Jozina gostoljubivost, istinoljubivost i

107 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 2, str. 511.

dobrota na daleko su poznati.¹⁰⁸ A ovako je zapisano o samoj proslavi: “Proslava (...) obavljena je na vrlo svečan način. Na tu proslavu nagrnilo je svieta sa svih strana našega Brotnja. Koliko je poštovan i ljubljen o. fra Jozo među braćom, vidi se po tome, što su na toj proslavi sudjelovala 32 franjevca iz raznih mjesta Hercegovine. Zlatomisnik je održao svečanu pjevanu sv. misu, a prigodnu propovijed održao je o. fra Vendelin Dr. Vasilj.” Na svečanom ručku, koji je pripremio župnik fra Serafin Vištica, izredalo se deset govornika. “Svi su čestitali svečaru i isticali njegov zaslužni 50-godišnji rad za Boga i narod. Svečanost je završena u najljepšem veselju i razpoloženju.”¹⁰⁹

Fra Jozo je otišao iz samostana na Širokom Brijegu prije 7. veljače 1945., dakle prije krvavoga partizanskog pira. Zašto je i kako otišao u Mostar, danas o tome možemo samo nagađati. Ali najvjerojatniji razlog bile su borbe oko samostana, te strah od partizana. No, svejedno ga nije mimoišla brutalna smrt: partizani su ga 14. veljače 1945. odveli iz mostarskog samostana, kamo se bio sklonio, prema Čekrku. Tu su ga ubili skupa s još šestoricom franjevacu, među kojima je bio i provincijal fra Leo Petrović, i bacili u Neretvu. Stradao je u 76. god. života, 56. god. redovništva i 52. god. svećeništva. Ne zna se gdje mu počivaju zemni ostatci.¹¹⁰ Ivan Lavrić, tada dječak, svjedočio je da su brojne žene, među kojima je bio i on, gledale kako partizani provode fratre kroz Donju mahalalu i kako ih zlostavljaju. Njemu je pak kasnije više puta pripovijedao Pavo Kujundžić da je gledao kako fratrima najprije skidaju habite, potom ih ubijaju, jednoga po jednoga, nakon čega su za svakoga pojedinačno svezali kamen i bacili ga u nabujalu i hladnu Neretvu. Dok su ih ubijali, fratri su molili.¹¹¹

Fra Jozo i još četvorica subraće u Mostaru (fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek ml., fra Rafo Prusina i fra Nenad Pehar) ubijeni su, prema pričanju preživjelih, jer su pred partizanima bježali iz svojih mjesta boravka, a provincijal dr. fra Leo Petrović i gvardijan fra Grgo Vasilj jer su ih primili u samostan, kao i što su onima koji su živjeli u mostarskom samostanu dopustili da pobjegnu pred “narodnom vojskom”.¹¹² To je uistinu perverzna optužba, kad se ima u vidu da je “narodna voj-

108 “Naši zlatomisnici”, *Kršćanska obitelj*, br. 12/1943., str.183-184.

109 “Što je novo”, *Kršćanska obitelj*, br. 1/1944., str. 12.

110 O njegovoj smrti vidi: B. PANDŽIĆ, “U spomen na mostarske franjevce”, *Glas Koncila*, 10. veljače 1991., str. 18; A. NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici*, str. 101-102; A. NIKIĆ, *Događajnica BiH*, str. 502; J. TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 124-126; A. MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 47-54; A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, str. 58; Č. MAJIĆ, *U nebo zagledani*, str. 27-29.

111 Arhiv Vicepostulature: razgovor vodio vicepostulator fra Miljenko Stojić 18. veljače 2014. Opširnije o tome vidi ovdje, str. 831.

112 Više o smrti sedmorice franjevacu u Mostaru vidi ovdje u životopisima dr. fra Lea Petrovića, fra Nenada Pehara i fra Kažimira Bebeka (str. 122-123, 767-770, 820-831).

ska” neposredno prije toga pobila sve one franjevce koje je zatekla u njihovim mjestima boravka, a posebice se to odnosi na zločin na Širokom Brijegu 7. i 8. veljače 1945. Takve optužbe mogao je proizvesti samo bolestan i krajnje zločinački um.

Ovako je o njegovoj smrti, pomalo poetično, zabilježio dr. fra Častimir Majić:

Ovaj ponizni i bezazleni redovnik bio je početkom 1945. godine privremeni gost franjevačkoga samostana u Mostaru. Partizani su ga sa šestoricom drugih franjevaca odveli iz samostana i na mostu Čekrk 14. veljače 1945. bacili u uzburkane vode Neretve. Usprkos razbojničkim porivima crvenih razbojnika, ostao je miran u agoniji posljednjih časova života. Bijeli oskvrnuti ljljani uvenuli su u riječnim vodama i izgubili se u zvjezdanim daljinama. Ljudski uzdasi umuknuli su i beskrajne patnje prestale. Ubojice su zatvorili srca i krik udaraca dovršio je nevine živote. I dok su njihova tjelesa tonula u uzbibane valove Neretve, u daljini je bučala gradska vreva raskalašene mladosti. Mučenici su se okupali u vlastitoj krvi i otputovali u zvjezdane visine neba.¹¹³

Dr. fra Robert Jolić

113 Č. MAJIĆ, *U nebo zagledani*, str. 27-29.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.